Actieblad

NOVEMBER 1990
101STE JAARGANG, NR. 5

TEGEN DE KWAKZALVERIJ

UITGAVE VAN DE VERENIGING TEGEN DE KWAKZALVERIJ, VERENIGING TOT EVALUATIE VAN ALTERNATIEVE BEHANDELMETHODEN EN TOT BESTRIJDING VAN DE KWAKZALVERIJ

Redacteur J. Th. Balk, Keverberg 54, 1082 BE Amsterdam — *Verschijnt 5 x per jaar*

RAPPORT MUNTENDAM, 10 JAAR LATER

REGERING ONTVING CONCLUSIES KOEL, MAAR ER IS TOCH VEEL SCHADE DOOR AANGERICHT

In zijn op de ledenvergadering van 29 september j.l. gehouden jaarrede had de voorzitter van de Vereniging voor de Kwakzalverij, de heer C.N.M. Renckens als thema gekozen: Het rapport-Muntendam, tien jaar later. Hier volgt de jaarrede.

Toen de firma Biohorma op 4 april 1990 in Elburg een nieuw fabricage- en laboratoriumcomplex, genoemd "Percolator" in gebruik nam, betekende dat een nieuwe mijlpaal in de forse groei van dat dynamische bedrijf, waar zoals bekend de zg. dr. Vogel-producten werden geproduceerd. Biohorma is op zijn gebied de grootste van ons land met een omzet van 51 miljoen gulden per jaar. De homeopathische en zgn. fytotherapeutische industrie is een groeisector. Volgens gegevens van het I.M.S. te Leiden bedraagt de omzetgroei van deze sector ongeveer 20% per jaar. De totale omzet in 1989 bedroeg ex fabriek zo'n 110 miljoen gulden, hetgeen voor de consument (en zijn verzekeraar) ongeveer neerkomt op 220 miljoen gulden per jaar.

De groei van deze sector is, het spijt ons dat te moeten vaststellen, mede te wijten aan de royale overheidssteun die men daar ontvangt. De geldende verplichting, herbevestigd in het Besluit Farmaceutische hulp van mei 1989, van de verzekeraars om homeopathische middelen te behandelen en betalen alsof het om geneesmiddelen zou gaan terwijl deze middelen bij voortduring vrijgesteld zijn van alle eisen waaraan volgens de Wet op de Geneesmiddelen in ons land geneesmiddelen moeten voldoen, verleent aan deze middelen en haar voorschrijvers een onverdiende, maar lucratieve geur van eerbiedwaardigheid.

Woorden met zorg gekozen

Het lag dan ook voor de hand dat Alfred Vogel voor de officiële opening van "de Percolator" een politicus of overheidsdienaar zou uitnodigen. De keuze viel op prof. Van Londen, directeur-generaal Volksgezondheid op het Ministerie van W.V.C. De heer Van Londen, het moet gezegd, koos bij deze feestelijke gebeurtenis zijn woorden zorgvuldig. Hij feliciteerde allereerst bestuur, directie en medewerkers van harte met het gereedkomen van het omvangrijke bouwproject en deelde daarna mede de uitnodiging om de officiële opening te mogen komen verrichten des te meer op prijs te hebben gesteld omdat in 1984 zijn "wel zeer illustere voorganger" prof. Muntendam de opening verrichtte van het gebouw "de Balans". De heer Van Londen stelde vast dat alternatieve geneeswijzen en zelfmedicatie zich voor een belangrijk deel buiten de reguliere geneeskunde afspelen maar desalniettemin wel deel uitmaken van het totale volksgezondheidsbeleid. Het Rapport van de Commissie Alternatieve Geneeswijzen (C.A.G.), veelal genoemd naar haar voorzitter *Muntendam* vormt volgens Van Londen nog altijd een belangrijke informatiebron voor overheid, verzekeraars, consumentenorganisaties en professionele hulpverlenersorganisaties.

Van Londen bleek ermee ingenomen te zijn dat de beoefenaren van alternatieve geneeswijzen openstaan voor wetenschappelijk onderzoek en toetsing. Hij

---

HOMEOPATHISCH RIJNWATER

● *De homeopathie werd in 1796 door de dappere Hahnemann bedacht. Hahnemann experimenteerde op zichzelf en verdunde alles zo dat er geen ongelukken van kwamen. Zijn idee was, zoals bekend, dat ziekten genezen konden worden met stoffen die dezelfde symptomen veroorzaakten, alleen dan in zeer grote verdunningen. Verdunningen zó groot dat alleen de herinnering aan de stof in het oplosmiddel achterbleef. Schudden, potentiëren genoemd is daarbij zeer belangrijk. Momenteel hebben wij langs de Rijn nogal wat farmaceutische industrie. De Duitsers zijn ook een volk dat veel geneesmiddelen gebruikt, waarvan tenminste een deel de Duitsers ook weer verlaat. Op deze wijze bereikt een universeel spectrum van geneeskrachtige stoffen de Rijn. Het wordt ook verdund, en wellicht nog belangrijker gepotentieerd door de vele scheepsschroeven die het water van Bazel tot Rotterdam omwoelen. Echte verdunningen hiervan komen in ons drinkwater...*

P.C. BÜGEL

Vereniging tegen de Kwakzalverij

Opgericht 1 januari 1881
Correspondentie-adres: Bergse Dorpsstraat 101
3054 GC Rotterdam; tel 010-4187149

Postgiro van de Vereniging: **32237** ten name van Penningmeester van de Vereniging tegen de Kwakzalverij, Zwolle.
De **contributie** bedraagt thans minimaal *f* 40; voor studenten en leerlingverpleegkundigen *f* 10; begunstiger wordt men door een schenking aan de vereniging van minimaal *f* 100.

betreurde in dit verband de recente snelle polarisatie rondom de kritische stellingneming van een reguliere arts in Medisch Contact. Hij stelde tenslotte dat de overheidstaak met betrekking tot deze middelen beperkt is tot het bewaken van de veiligheid van het publiek. De beslissing of een geneesmiddel in het ziekenfondspakket komt of niet is volgens de directeur-generaal een oordeel van een geheel andere orde. Hij prees tenslotte de kwaliteit van de dr. Vogelproducten en roemde ook de goede samenwerking tussen Biohorma en het Staatstoezicht.

De Commissie Muntendam

Over enkele maanden is het tien jaar geleden dat de Commissie Muntendam haar rapport aan de regering aanbood. Ter gelegenheid van dit jubileum wil ik nog eens stilstaan bij de betekenis en invloed die dit werkstuk heeft gehad op de grandeur en misère van de zgn. alternatieve geneeskunst in ons land.

De Commissie Alternatieve Geneeswijzen werd samengesteld uit deskundigen op zowel regulier als alternatief terrein en deze wijze van samenstelling heeft zich uiteraard rechtstreeks weerspiegeld in de uiteindelijke conclusies en aanbevelingen van de C.A.G. Mag ik allereerst nog eens herinneren aan enkele prominente leden van deze C.A.G.?

Commissie-lid was o.a. Aakster, in onze kring niet onbekend als trotse laureaat van de dr. Vogelprijs en volgens velen een man die de medische sociologie een slechte naam heeft bezorgd. Vervolgens Paul van Dijk, een man die boeken volschreef met kritiekloze beschrijvingen van allerlei alternatieve behandelmethoden. Hij roept tegenwoordig dat hij een gewoon regulier huisarts is, maar uit zijn uitlatingen blijkt dat hij een crypto-homeopaat is. Prof. Lievegoed en H.S. Verbrugh maakten als antroposoof deel uit van de commissie: zij schreven in het rapport hartstochtelijk over de drieledige en vierledige mens. Zo ook over de "onderpool" en de "bovenpool" van ons lichaam en het belang van de vier elementen (aarde, water, lucht en vuur): het is mij een voortdurend raadsel hoe een normaal mens daar iets van kan begrijpen! Tenslotte noemen wij nog de heer A. van 't Riet, destijds privaatdocent homeopathie aan de Vrije Universiteit.

De Commissie Muntendam deed in zijn rapport een aantal aanbevelingen aan de regering, waarvan ik — tien jaar later — thans wil bekijken wat de opbrengst daarvan intussen is geweest.

DE AANBEVELINGEN VAN DE COMMISSIE

Aanbeveling 1. "De C.A.G. beveelt de Regering aan een Commissie voor overleg en advies in het leven te roepen, welke ondermeer tot opdracht krijgt met de Regering overleg te plegen en haar te adviseren over de uitwerking en uitvoering van de door de C.A.G. gedane aanbevelingen en over aan de orde komende vraagstukken met betrekking tot alternatieve geneeswijzen".

De regering nam deze aanbeveling niet over, maar stelde voor de maatschappelijke aspecten een commissie alternatieve geneeswijzen in bij de Centrale Raad voor de Volksgezondheid en voor de wetenschappelijke aspecten een dergelijke commissie bij de Gezondheidsraad. Muntendam was daarover zeer teleurgesteld want hij vreesde natuurlijk terecht dat een wetenschappelijke toetsing van de effectiviteit van alternatieve geneeswijzen door de Gezondheidsraad voor die sector niet tot aangename conclusies zou leiden.

Aanbeveling 2. "De C.A.G. beveelt de Regering aan een nationaal informatie- en documentatiecentrum, verder te noemen IDC, in te stellen". De regering nam deze aanbeveling niet over, maar via een achterdeur bestaat er thans het IDAG, blijkens zijn folder "structureel gesubsidieerd door het Ministerie van

GISSENDE CHIROPRACTORS

● *In 1975 heeft in Philadelphia in de Verenigde Staten een comité dat actie voert tegen het bedrog in de geneeskunde een gezond vierjarig meisje naar vijf in die stad praktizerende chiropractors gezonden. De diagnoses waren verbluffend. De eerste van deze manuële genezers vond beknelde zenuwen naar de maag en de galblaas, de tweede vond een ruggegraatsmisvorming die kon leiden tot hoofdpijn, nervositeit, evenwichts- en darmproblemen, de derde constateerde een verdraaide buik, de vierde voorspelde moeilijke bevallingen en de vijfde diagnostiseerde heup- en nekkwetsuren die onmiddellijk ingrijpen noodzakelijk maakten.*

P.C. BÜGEL

W.V.C." In dit te Amersfoort gevestigde centrum kan men zich verdiepen in aroma-therapie, Bach-remedies, balneo-therapie, Baunscheidt-methode, bloementherapie, chelatie-therapie, chirologie etc. Het centrum beschikt over de modernste computers, maar ook die maken van Haarlemmer olie natuurlijk geen penicilline.

Aanbeveling 3. "De C.A.G. beveelt de Regering aan te bevorderen, dat ten behoeve van de in deze aanbevelingen genoemde maatregelen op de begroting van het Ministerie van Volksgezondheid en Milieuhygiëne voor het jaar 1982 en volgende jaren een post "Alternatieve geneeswijzen" wordt opgevoerd." Het is vooral het financieringstekort geweest dat heeft verhoed dat deze aanbeveling werd overgenomen.

Aanbeveling 4. "De C.A.G. beveelt de Regering aan wetenschappelijk onderzoek met betrekking tot alternatieve geneeswijzen te bevorderen." Deze suggestie leidde ertoe dat W.V.C. jaarlijks 1 miljoen gulden ter beschikking stelde voor dit soort onderzoek. De heer Mr. F.E. Boon, beleidsambtenaar van W.V.C. en belast met de beoordeling van de onderzoeksaanvragen deelde recent mee dat er zo weinig goede onderzoeksvoorstellen worden ingediend dat er elk jaar geld overblijft van deze miljoen gulden. Het Ministerie laat op dit moment door een extern bureau, Research en Beleid B.V. te Leiden, analyseren of het inmiddels bestede geld tot zinvolle resultaten heeft geleid. Er zijn namelijk nog maar erg weinig projecten afgerond en conclusies ervan zijn nauwelijks in de publiciteit gekomen. De reden ervan kunnen wij wel vermoeden.

"Homeopatie en proctocilitis"

Het is misschien wel aardig om eens enkele van die gesubsidieerde onderzoeksprojecten op te sommen:

- Onderzoek effectiviteit paranormale geneeswijze bij hoge bloeddruk (*f* 400.000,—).
- Oprichting IDAG (*f* 140.000,—).
- Hoe kan onderwijs in alternatieve geneeswijzen worden geïntegreerd in universitaire HBO-opleidingen? (*f* 103.000,—).
- Effectiviteit van orthomanipulatie (*f* 282.000,—).
- Dubbelblind vergelijkend onderzoek naar de effectiviteit van homeopathische therapie bij kinderen met recidiverende bovenste luchtweginfecties (*f* 723.000,—).
- Onderzoek chelatie-therapie (*f* 110.000,—).
- Het voorkomen van rachitis bij kinderen in antroposofische huisartsenpraktijk (*f* 135.000,—).
- Retrospectief onderzoek naar Moerman-therapie (door Amnestie). W.V.C. subsidie *f*180.000,—.
- Homeopathie en proctocolitis (*f* 252.000,—).
- Subsidie Stichting Registratie Beroepsbeoefenaren in het veld van de alternatieve geneeswijzen (= SRBAG). (*f* 205.000,—).

Informatie bij medische opleiding

Aanbeveling 5. "De C.A.G. beveelt de Regering aan in de bestaande universitaire en para-universitaire opleidingen het verstrekken van informatie over alternatieve geneeswijzen te bevorderen en daarbij bijzondere aandacht te laten schenken aan de voorlichtende functie van de hulpverleners".

Dit gebeurt, terecht, in de overvolle curricula van medisch en farmaceutische studenten, nog steeds nauwelijks. Een studentenlidmaatschap van de Vereniging tegen de Kwakzalverij voorziet à *f* 10,— per jaar in deze lacune.

Aanbevelingen 6 en 7. Betroffen het instellen van een bij wet geregelde status voor alterneuten en het bevorderen dat deze een adequate opleiding hebben gevolgd.

De ontwerp-wet BIG is nog steeds onvoldragen. Het opheffen van het artsenmonopolie blijft voor ons een zorgelijk punt. In tegenstelling tot datgene wat vele alterneuten ons en de politiek willen doen geloven diende de instelling van dat monopolie door Thorbecke niet om de positie van de artsen te beschermen, maar uitsluitend om de positie van de patiënt te beschermen.
Er is intussen sprake van dat er in de BIG-wet officiëel erkende acupuncturisten en dergelijke zullen verschijnen. Het zou opnieuw een voorbeeld worden van de overheidswege bevorderde kwakzalverij.

Geen enkele practische betekenis

Aanbeveling 8. "De C.A.G. beveelt de Regering aan kwakzalverij, zoals omschreven in haar eindrapport onder hoofdstuk 2, met kracht te bestrijden".

Door de zeer slechte definitie van kwakzalverij, waarbij het vooral draaide om de bonafiditeit van de alterneut en de aanwezigheid van "een zekere medische basiskennis", heeft deze aanbeveling geen enkele practische betekenis. Nog altijd kunnen, om met Van Dam te spreken, handige zakenlieden zich in één weekend het betreffende vakjargon eigen maken en vanaf maandag een bloeiende en lucratieve praktijk beginnen!

Aanbeveling 9. "De C.A.G. beveelt de Regering aan alternatieve geneeswijzen zo veel mogelijk in het ziekenfondspakket op te nemen en met onmiddellijke ingang de acupunctuur, homeopathie, anthroposofische geneeswijze, natuurgeneeswijze en manuele ge-

---

WAT IS DE GENEESKUNDE?

● *De geneeskunde zou een wetenschap zijn en een kunst. Dit is onjuist, de geneeskunde is geen van beide. Het is een empirische discipline van diagnostische en therapeutische vaardigheden ondersteund door technologie. Dokters hoeven de wetenschap achter hun handelen niet te begrijpen. Wetenschap daarentegen is een activiteit, geen encyclopedische hoeveelheid kennis. De wetenschappelijke wijze van denken is onnatuurlijk, zij moet geleerd en gecultiveerd worden. Een van de belangrijkste tekortkomingen van het medisch onderwijs is de grote nadruk op kennis en het ontbreken van onderricht in wetenschappelijk denken.*

P.C. BÜGEL

neeswijze door consultatieve artsen als ziekenfondsverstrekking te accepteren."

Deze maatregel werd destijds door de regering niet overgenomen. Tot teleurstelling van Muntendam wenste de regering deze vorm van erkenning afhankelijk te stellen van adviezen van de Gezondheidsraad met betrekking tot de effectiviteit van deze behandelmethode. De Commissie Alternatieve Geneeswijzen van de Gezondheidsraad heeft in de afgelopen jaren geen enkel positief advies uitgebracht. Toen de regering vorig jaar besloot de homeopathische en anthroposofische receptuur, in strijd met haar eerdere opvatting dat erkenning afhankelijk zou zijn van wetenschappelijke gegevens, in het ziekenfondspakket te verankeren was dit voor het lid P. Vroon, psycholoog, reden om voor die commissie te bedanken. Hoewel Vroon de plank nog wel eens misslaat (men denke aan zijn verdediging van het kwakzalversmiddel Vasolastine vorig jaar): hiervoor verdient hij hulde.

Nog altijd wetsovertredingen!

Aanbeveling 10. "De C.A.G. beveelt de Regering aan het spoedig tot stand komen van een Wet BIG te bevorderen".

Reeds vanaf begin jaren zestig zijn ambtelijke commissies werkzaam om de wet van 1865 te wijzigen. Wij zijn bijna geneigd om uit die periode van dertig jaar de conclusie te trekken dat het bij het loslaten van het artsenmonopolie met betrekking tot de uitoefening der geneeskunst vrijwel onmogelijk blijkt om de positie van de patiënt c.q. consument voldoende te beschermen. Intussen geldt dus nog altijd dat alle niet-artsen alterneuten de wet overtreden. Een organisatie als de NOVAG zou zich derhalve moeiteloos kunnen aansluiten bij die andere club van brutale apen, de Bond van Wetsovertreders!

Aanbeveling 11. "De C.A.G. beveelt de Regering aan te bevorderen dat, ... , geen strafrechtelijke vervolging tegen alternatieve genezers wordt ingesteld, anders dan in gevallen, waarin door hun behandelingen aan de gezondheid van de hulpbehoevende merkelijke schade is toegebracht, dan wel kennelijk bedrog heeft plaatsgehad".

Dit is en was al vele jaren de praktijk, een overbodige aanbeveling.

"Een onwerkbare en onzinnige definitie"

De reacties op het Rapport waren destijds overwegend negatief. Bestuursleden van de *Vereniging tegen de Kwakzalverij* namen direct stelling tegen het Rapport. Nelemans vroeg zich af hoe het mogelijk was dat de leden van de commissie tijdens hun leven en hun academische opleiding zo weinig kritisch denken hadden geleerd. Hij noemde het onbegrijpelijk dat de C.A.G. eiste dat reeds enigerlei vorm van erkenning moest worden verleend, ook voordat de effectiviteit van die methoden aangetoond was. Hij kritiseerde ook de onwerkbare en onzinnige definitie van het begrip kwakzalverij (zie Actieblad sept. 1981). Prof. B.S. Polak, destijds waarnemend voorzitter van onze Vereniging, hekelde de wetenschapsopvatting van de C.A.G. en noemde terecht de holistische pretenties van de alternatieven een inhoudsloze kreet.

De *regering* reageerde in juni 1982 officieel op het Rapport: de toon van die reactie was zakelijk-kritisch, zoals hierboven reeds geschetst. Muntendam en vele andere leden van de C.A.G. gaven publiekelijk blijk van hun teleurstelling over deze "cold shoulder" ontvangst door Van Agst c.s. Met name de suggestie van de C.A.G. dat bij de samenstelling van het ziekenfondspakket meer dan tot dan toe rekening moest worden gehouden met de publieke vraag werd door de regering afgewezen.

Gevaar van medicalisering

De *K.N.M.G.* reageerde eind 1982 en toonde zich ingenomen met de zakelijk kritische toon van het regeringsstandpunt. De K.N.M.G. stelde o.a. dat alternatieve en reguliere behandelwijzen, voor zover ze toetsbaar zijn, door overheid en professie op dezelfde wijze tegemoet getreden moeten worden. Dus geen alternatieve onderzoeksmethodologie voor alternatieve behandelmethoden. Ook pleitte de K.N.M.G. voor een omschrijving van de kwakzalverij waarin de intentie van de behandelaar geen rol speelt en die berust op het onderscheid tussen wetenschap en pseudowetenschap. De K.N.M.G. achtte het de moeite waard te onderzoeken of in de belangstelling voor de alternatieve behandelwijzen een tijdverschijnsel een rol speelt. Daarnaast wees de K.N.M.G. op het gevaar van medicalisering door alternatieve hulpverleners. Veel mensen die daar hulp zoeken hebben problemen die niet thuis horen in het veld van de geneeskunde.

Tot zover de reacties uit die periode.

De situatie thans

Wij vragen ons in gemoede af of de K.N.M.G. anno 1990 eenzelfde fiere reactie zou hebben gegeven. Immers meer en meer lijkt de z.g.n. alternatieve geneeskunst te worden geaccepteerd door de K.N.M.G. Voorzitter Cense sprak reeds bij zijn aan-

PLACEBO-REACTIE OP PIJN

● *Een veelvoorkomend misverstand over de placebo-reactie op pijn is de volgende. In een Brits onderzoek in 1979 bij ziekenhuisdokters en verplegend personeel bleek dat meer dan de helft meende dat wanneer een patiënte met pijn verbeterde na een injectie met steriel water de pijn ingebeeld was en geen organische of psychologische oorzaak kon hebben. Dit vooroordeel is onjuist. Uit verschillend onderzoek blijkt bijvoorbeeld dat 60 tot 80 pct. van operatiepatiënten met wondpijn baat hebben bij de placebo-injecties. In dit verband is het overigens interessant dat in de eerste wereldoorlog soldaten met zeer ernstige verwondingen veel minder pijn hadden dan hun lichtgewonde collega's. Klaarblijkelijk was het vooruitzicht naar huis te mogen een effectieve pijnstiller.*

P.C. BÜGEL

treden, enkele jaren geleden, dat hij geen alternatieve artsen kent, maar slechts artsen die additieve geneeswijzen toepassen. Hij liet daarbij het onderscheid tussen wetenschap en pseudowetenschap als demarkatie-criterium tussen geneeskunde en kwakzalverij geheel vallen! Ook na het recente oproer rond de veroordeling van Van der Smagt, die zich kritisch uitliet over artsen die alternatieve behandelmethoden toepassen, heeft de K.N.M.G. zijn opvattingen niet gewijzigd.

Veelal op emotionele wijze geschreven oproepen om de wetenschappelijke basis van de geneeskunde niet los te laten, vaak afkomstig van eminente medici en van complete medische staven van ziekenhuizen, van huisartsengroepen en zelfs van de Nederlandse Orthopaeden Vereniging, vonden weinig gehoor bij de leiding van de K.N.M.G. In een interview in juli jl. zei Cense letterlijk, dat de "discussies in Medisch Contact over alternatieve geneeswijzen slechts in bescheiden mate hebben bijgedragen aan de standpuntbepaling van het hoofdbestuur van de K.N.M.G.". Een uitermate betreurenswaardige zaak die ertoe heeft geleid dat tientallen artsen hun lidmaatschap van de K.N.M.G. hebben opgezegd en die nog steeds bijdraagt in de groei van het ledental van onze Vereniging. Wij juichen dit niet toe en zouden gaarne bereid zijn onszelf op te heffen indien organisaties als K.N.M.G., maar hetzelfde geldt voor mutatis mutandis voor de Koninklijke Maatschappij ter bevordering der Pharmacie, de K.N.M.P., in dit opzicht een principiële positie zouden kiezen.

Geloofwaardigheid te grabbel gegooid

Helaas is de K.N.M.P. in de afgelopen jaren vooral in het nieuws geweest als een harde beroepsbelangenorganisatie die zich van het ene convenant naar het volgende accoord sleepte. Te vaak ontstond in de publieke opinie het beeld van de apotheker als een frauderende middenstander die zich via rugzakconstructies, bonussen en kortingen allerlei financieel gewin toeëigende. Veel te weinig heeft de K.N.M.P. er blijk van gegeven dat zij "ter bevordering der Pharmacie" haar stem ook op andere terreinen moet laten horen. Een gunstige uitzondering vormde de uitgave van publieksfolders met voorlichting over geneesmiddelengebruik.

Helaas heeft de K.N.M.P. echter in deze serie vouwbladen er één het licht doen zien die haar gezag op losse schroeven zet en die aan haar onbaatzuchtigheid ernstig doet twijfelen. Het betreft een folder over homeopathische middelen, waarin de pretenties van deze nutteloze behandelmethode op volledig kritiekloze wijze worden uitgedragen. ("Homeopathische middelen kunnen ook helpen bij ernstige en vaak langdurige klachten, zoals allergieën, langdurige of vaak terugkomende ontstekingen, verschillende vormen van hoofdpijn, onregelmatig werkende darmen, overgangsklachten, problemen met de menstruatiecyclus en storingen in de bloedsomloop". Einde citaat.).

Uit ergernis over deze folder, waarmee de K.N.M.P. haar wetenschappelijke geloofwaardigheid op onbegrijpelijke wijze te grabbel gooit, heeft een grote groep apothekers uit Rotterdam zich collectief als lid van onze Vereniging aangemeld.

Het dieptreurige vestigingsbeleid

Als de grote beroepsorganisaties op het gebied van de gezondheidszorg dermate onprincipieel blijken te zijn geworden, hoe kunnen wij dan van de overheid verwachten dat zij de druk van het publiek weerstaat en haar kritische opstelling uit 1982 onverkort handhaaft? Dat is dan ook niet gebeurd. De 1 mei maatregel van 1989 (met betrekking tot farmaceutische hulp) en het dieptreurige huisartsenvestigingsbeleid (dat overigens per 31 december 1990 wordt opgeheven, waarna de verzekeraars een grotere zeggenschap krijgen: zou dat een verbetering zijn?) met zijn voorkeursbehandeling voor alternatief werkende artsen zijn voorbeelden van gewijzigd beleid. Ook de weigering van Staatssecretaris Simons om, in overeenstemming met EEG-richtlijnen, het kwakzalversmiddel Vasolastine te verbieden is een voorbeeld van wanbeleid. In het thans in voorbereiding zijnde geneesmiddelenvergoedingssysteem (GVS), waarin maximumprijzen worden vastgesteld voor groepen geneesmiddelen is om volkomen onbegrijpelijke redenen opnieuw een comfortabele uitzonderingspositie gecreëerd voor de homeopathische middelen. Deze middelen hebben hun werkzaamheid nooit aangetoond en behoren afgezien daarvan, berekend per molecule essentiële stof, tot de allerduurste van het gehele geneesmiddelenarsenaal!

Weinig heil van verzekeraars

Ook van de verzekeraars valt weinig heil te verwachten. Vrijwel alle particuliere ziektekostenverzekeraars hebben in hun pakket een dekking voor alternatieve hulpverlening. Uit concurrentie-overwegingen valt hieraan kennelijk niet te ontkomen. Soortgelijke vervuiling van het ziekenfondspakket is gelukkig nog steeds achterwege gebleven, maar vrijwel alle aanvullingsfondsen van de ziekenfondsen hebben een beperkte vergoeding van alternatieve geneeswijzen in hun pakket. De VNZ wordt thans geleid door de heer Weijers, die als kamerlid stemde voor een motie die handhaving van de homeopathie in het ziekenfonds eiste. Met het vertrek van secretaris Landheer, die een gezonde afkeer had van deze verspilling, en het aanbreken van het tijdperk-Dekker waarin ziekenfondsen meer concurrerend moeten gaan optreden, lijkt de plaats van de alternatieve geneeswijzen binnen de ziekenfondsen voorlopig wel hecht verankerd.

Conclusie: rapport richtte schade aan

Hoewel het rapport Muntendam dus aanvankelijk in concreto tot slechts weinig heeft geleid, kunnen wij ons niet aan de indruk onttrekken dat het Rapport — veel genoemd, maar steeds minder gelezen — toch sterk heeft bijgedragen aan een klimaat waarin de attitude ten opzichte van alternatieve geneeswijzen onwillekeurig is veranderd. Een kritische benadering van alternatieve behandelmethoden wordt thans door velen (som-

migen zeggen erbij "sinds Muntendam") beschouwd als een teken van onvoldoende bijscholing, als het verdedigen van de economische belangen van reguliere artsen en als symptoom van Cartesiaans vooruitgangsgeloof, gebed in een eenzijdige wetenschapsopvatting. Zonder dat de regering de aanbevelingen van de C.A.G. als beleidsuitgangspunt heeft gekozen (Van Londen sprak terecht slechts over een informatiebron) heeft het Rapport veel schade aangericht.

De Vereniging tegen de Kwakzalverij zal dus, meer dan ooit, achter zijn oude idealen moeten blijven staan. Zoals onze oprichters het reeds schreven in 1881 gebeurt dit "in het belang van ieder die zijn beurs en zijn gezondheid liefheeft". De alternatieve geneeswijzen zullen door ons, voorlopig nog tegen de tijdgeest in, onverminderd met gepast wantrouwen bejegend worden. Daaraan kunt u ons, ook tien jaar na het Rapport Muntendam, nog steeds houden.

CORRESPONDENTIE

HOMEOPATHIE NIET WETENSCHAPPELIJK

In zijn artikel "Hoog de Vaan van de Reguliere Geneeskunde!" in het nummer van juni 1990 gewaagt de heer Renckens voorzitter van de Vereniging tegen de Kwakzalverij van "een antroposofische docent filosofie der geneeskunde aan de Erasmus Universiteit". Aangezien hij zulks doet onder de rubriek "verfoeilijke infiltratie van alternatieve geneeswijzen binnen de universiteit" en ik, hoewel niet met name genoemd, reden heb aan te nemen, dat Renckens hiermee mij bedoelt, moge ik U herinneren aan het gezegde "Un jacobin ministre, n'est pas un ministre jacobin". Ik bedoel hiermee, dat ik weliswaar nooit ofte nimmer verloochen lid te zijn van de Antroposofische Vereniging in Nederland (en zelfs van de Vereniging van Antroposofische Artsen; ik loop overigens evenmin te koop met een en ander), maar dat ik er wel naar streef — hierbij geholpen door eminente vrienden-collega's wie de antroposofie geheel vreemd is — *de* filosofie als zodanig te onderwijzen. Ter documentatie van mijn streven naar goed gedrag in deze zend ik U een copie van een passage uit de zojuist verschenen syllabus "Filosofie en Geneeskunde, *1990/91*" waarin ik betoog, dat men *op filosofische gronden* kan beargumenteren dat de homeopathie niet de kwalificatie "wetenschappelijk" verdient. Overigens heet het betreffende studie-onderdeel niet "filosofie *der* geneeskunde", maar "filosofie *en* geneeskunde.

Rotterdam DR. H.S. VERBRUGH

"GIGANTISCHE COMMERCIËLE BEDRIJVIGHEID"

Frans Scholte te Rolde heeft op persoonlijke titel gereageerd op een zinsnede in het verkiezingsprogramma van de Groenlinks-afdeling Rolde. Hij is lid van Groen Links en verbaasde zich over de zin in het verkiezingsprogramma: "Alternatieve gezondheidszorg wordt waar mogelijk bevorderd". Hier is zijn brief die hij richtte aan de programcommissie voor de Provinciale Statenverkiezing:

Het is mij niet duidelijk waarom een linkse, zo je wilt progressieve groepering op de bres moet staan voor gewoonlijk sterk verouderde behandelwijzen, die zich daarnaast niet tot nauwelijks ontwikkelen.

Ik denk hierbij aan de homeopathie (vorige eeuw), acupunctuur (Chinese oudheid), natuurgeneeswijzen (middeleeuwen; grote voorliefde voor ons darmenstelsel: vastenkuren, waterdiëten, de klisteerspuit, en volstrekt achterhaalde behandelingen als aderlaten en het zetten van bloedzuigers).

Het opvallende van wat zich alternatieve behandelwijzen noemt is voorts, dat het geloof in de werkzaamheid ervan zo sterk is dat een deugdelijke bewijsvoering voor een werkzaamheid die groter is dan die van een placebo niet nodig wordt gevonden. Sterker nog, diegene die voor een degelijke verantwoorde benadering pleit wordt al gauw in het verdachtenbankje geplaatst, dan wel het dragen van oogkleppen verweten.

Als je niet op inhoudelijke gronden de geciteerde zinsnede uit het programma wilt bestrijden, is er ook nog een formele: alternatieve behandelaars zijn, net als de meeste reguliere overigens, kleine zelfstandige ondernemers. De zogenaamde alternatieve gezondheidszorg heeft zich ontwikkeld tot een gigantische commerciële bedrijvigheid. Een linkse organisatie hoeft de belangen van deze particuliere ondernemers niet te behartigen. Daar zijn ze, met behulp van de media, zelf bedreven genoeg in.

MEVROUW ASLANS BEWERINGEN — NOG GEEN BEWIJS

In de jaren vijftig propageerde de Roemeense arts Ana Aslan het gebruik van procaïne als middel tegen ouderdomskwalen en zelfs als middel om het verouderingsproces te vertragen. Aanlokkelijk... zo zelfs dat men in Roemenië kuurgasten uit het Westen lokte. Bij meer dan 100.000 patiënten is de Aslanmethode toegepast en er zijn opmerkelijke resultaten beschreven — maar het gold hier wel ongecontroleerd onderzoek.

In ons land zijn procaïne bevattende middelen tegen veroudering **nu alleen nog maar oraal verkrijgbaar. Sinds kort vallen ze onder de Warenwet, de aanvraag tot registratie als geneesmiddel is ingetrokken. Ze bevatten, behalve procaïne onder meer benzoëzuur, hematoporfirine en/of een verscheidenheid aan vitaminen en sporenelementen. Ze zijn vrij verkrijgbaar maar mogen uiteraard niet meer zijn voorzien van medische aanprijzingen.**

Het Geneesmiddelenbulletin zegt er over dat de vérstrekkende claims van prof. Ana Aslan en medewerkers op grond van het thans beschikbare onderzoek niet worden bevestigd. Er zijn onvoldoende aanwijzingen dat procaïne oudersdomsziekten en -stoornissen gunstig kan beïnvloeden. We zijn dus met Aslan niet verder gekomen dan destijds Hernando de Soto, de Spaanse ontdekkingsreiziger die in Florida vergeefs zocht naar "de bron van de jeugd".

VERENIGING SPRAK MET KAMERLID DE PREE

Op 4 juli 1990 heeft een bestuursdelegatie van onze Vereniging (Renckens, Van der Smagt en Timmerman) een ontmoeting gehad met het Tweede Kamerlid W.A. de Pree, woordvoerder Volksgezondheid van de P.v.d.A.-fractie. Het initiatief tot dit gesprek werd door het bestuur genomen nadat was gebleken dat De Pree in de discussie over Vasolastine een gezond (i.c. afwijzend) standpunt had durven innemen. In de hoop en verwachting dat er bij de heer De Pree dan ook een open oor zou zijn voor onze opvattingen over andere, door de politiek helaas geprotegeerde nutteloze behandelmethoden leek een discussie met het kamerlid zinvol.

Over de Vasolastine-affaire kwam de visie van De Pree en onze visie vrij goed overeen. Toch bleek de heer De Pree wel enigszins onder de indruk van de vele brieven, vaak van eenvoudige zielen afkomstig, die hij had ontvangen van tevreden

(Lees verder op pag. 8, kolom 1)

HET PLACEBO-EFFECT EN DE WISSELWERKING VAN IMMUUNSYSTEEM EN ZENUWSTELSEL

Lezing van drs. P.C. Bügel op de jaarvergadering van de Vereniging tegen de Kwakzalverij

Het raadsel van het placebo-effect (een nepmiddel gegeven, dat toch blijkt te helpen) wordt wat begrijpelijker wanneer men rekening houdt met de wisselwerking tussen het immuunsysteem en het centrale zenuwstelsel. In de psycho-neuro-immunologie zijn momenteel ontwikkelingen gaande waarbij duidelijk naar voren komt dat uiteenlopende condities als bijv. gedrag, gemoedsgesteldheid, stress en lichaamsbeweging een sterke invloed hebben op het menselijk immuunsysteem. Aldus drs. *P.C. Bügel* in zijn lezing op zaterdag 29 september gehouden op de jaarvergadering van de Vereniging tegen de Kwakzalverij in een van de collegezalen van de Vrije Universiteit te Amsterdam. De heer *Bügel is coördinator van de huisartsenopleiding aan de* Rijksuniversiteit te Groningen.

Tot voor kort dacht men nog dat het immuunsysteem een zelfregulerend systeem was. De laatste tien jaar is duidelijk geworden dat er een *wisselwerking* is tussen het immuunsysteem en het zenuwstelsel. De thymus, het beenmerg en de milt zitten vol zenuwuiteinden en de cellen van het immuunsysteem bevatten receptoren voor neurohormonen, neurotransmitters en neuropeptiden. Schade of stimulatie van het brein beïnvloedt direct het immuunsysteem. Stress vermindert de effectiviteit van dit systeem. De kans op alle ziekten vermeerdert daardoor. Dood van de partner kan zo leiden tot maagklachten, slecht helende wonden, uitslag, griep. De gedachte dat geest en lichaam aparte gehelen zijn omdat er in verschillende faculteiten over onderwezen wordt is, aldus drs. Bügel, natuurlijk onjuist. Emotionele en fysieke schokken veroorzaken de afscheiding van hoge doses catecholamines, corticosteroïden en endorfinen. Deze stoffen veranderen het immuunsysteem. Veel endorfinen verminderen de hoeveelheid en werkzaamheid van de Natural Killer (NK) cellen, zodat de kans op kanker toeneemt. Men heeft ratten allerlei soorten kanker bezorgd door gedurige elektrische schokken.

Niesaanval bij plaatjeskijken

Op het gebied dat met de term *neuro-immuno-endocrinologie* het best kan worden omschreven wordt een steeds duidelijker moleculaire basis gevonden. Voor het placebo-effect is het interessant dat onderzoekingen zijn gedaan naar de conditioneerbaarheid van de immuunrespons. Zoals de honden van Pavlov begonnen te kwijlen zodra zij de etensbel hoorden, zo is het ook mogelijk ons immuunsysteem te beïnvloeden. Dat kan in negatieve zin bijvoorbeeld door ratten een ziekmakende stof te geven in combinatie met saccharine. Na enige tijd blijkt het mogelijk de dieren ziek te maken met alleen maar saccharine. Bij mensen is een bekend voorbeeld de niesaanval van een hooikoortslijder bij het zien van plaatjes met bloeiend gras. Bekend is ook de astma-aanval bij het zien van een film waarin honden aan het spelen zijn in een stofwolk. Het kan echter ook andersom, in positieve zin. Dit zou de verklaring kunnen zijn van het placebo-effect. Er zijn meer antistoffen in het sputum tegen infecties van de bovenste luchtwegen na het bekijken van een leuke film.

Het immuunsysteem beschikt over een leervermogen. De patiënt die reeds een aantal malen door een arts naar tevredenheid is geholpen en zodoende vertrouwen in hem heeft gekregen zal bij elke behandeling *heilzame fysiologische effecten vertonen.* Naast de werking via het leervermogen van het immuunsysteem is er ook nog een tweede minder directe werking. Een vermindering van negatieve gevoelens door een echte of placebobehandeling heeft een gunstige werking op de immuunrespons. Zo kan het opwekken van hoop via een alternatieve behandeling waar men vurig in gelooft immunologisch aantoonbaar, door het tellen van allerlei cellen, hetzelfde effect hebben als het toedienen van antidepressiva. Kennelijk was Shakespeare hiervan al op de hoogte toen hij Claudio in "Measure for Measure" liet zeggen: The miserable hath no other medicine / But only hope. (De ellendige heeft geen medicijn, alleen maar hoop)

Dokterachtige gedragingen

De neiging van het immuunsysteem te reageren op aangeleerde prikkels uit de omgeving kan verklaren waarom bepaalde dokterachtige gedragingen placebo-effect hebben. Onderzoeksresultaten tonen aan dat het goed werkt als de dokter er als dokter uitziet, inclusief witte jas, de wachtkamer als wachtkamer, de spreekkamer als spreekkamer en wanneer de onderzoekskamer voldoende griezelig instrumentarium etaleert. Aandacht, gedegen onderzoek, het uitspreken van een duidelijke diagnose tezamen met een hoopgevende therapie hebben een aantoonbaar versterkende invloed op de immuunrespons. (Wat dit laatste betreft: hier kon de heer Bügel verwijzen naar een eigen publicatie die de titel draagt van "Tactiek voor de Huisarts", die in 1985 verscheen bij Bohn, Scheltema & Holkema).

Onder immuunrespons verstond de spreker de reactie van het hele geïntegreerde systeem van neurologische, endocrinologische en immunologische reacties. Dus naast het vernietigen van vreemde cellen door Natural Killercells ook bijv. pijnstilling en stemmingsverbetering door endorfinen. In dit licht bezien, aldus drs. Bügel, scoren sommige alternatieve genezers

hoog op placebowerking. "Ik wil nogmaals benadrukken dat deze effecten niet alleen in de verbeelding van de patiënten bestaan maar objectief aantoonbaar zijn."

Conclusie van drs. Bügel uit het voorafgaande is dat de veelgehoorde kreet "alternatieve geneeskunde helpt wel maar werkt niet" aan herziening toe is. Zij werkt namelijk geheel anders dan de beoefenaren geloven. Niet de oneindig verdunde stoffen, de aangeprikte meridianen of de goedgezette rugwervels veroorzaken de genezing van de patiënt. Naast de spontane genezing is er het immuunsysteem dat geleerd heeft op wat drs. Bügel aanduidt als "dokterlijke prikkels" te reageren.

De lezing van de heer Bügel is gepubliceerd in het weekblad Intermediair en wel in nr. 45, van 9 november 1990. Enkele treffende uitspraken hebben wij uit de tekst gelicht: de lezer vindt ze hier en daar in dit nummer — ze komen daar beter tot hun recht dan in een uitvoerig artikel.

GESPREK MET KAMERLID

(Vervolg van blz. 6)

gebruikers van het nutteloze preparaat. En zelfs hoewel hij wist dat de brievenactie "spontaan" was georganiseerd door de patiëntenvereniging voor Enzymtherapie, bleef hij van mening dat er onvoldoende onderzoek bij mensen was verricht om vast te kunnen stellen dat het middel echt nutteloos is. Het R.I.V.M. onderzoek, verricht op verzoek van Van der Reyden, vond hij niet overtuigend ("konijntjes, dat zegt toch niets over het effect bij mensen!" stelde hij).

Van onze zijde werd nadrukkelijk uitleg gegeven over de essentiële rol van dierproeven bij de ontwikkeling en beoordeling van geneesmiddelen. Tegenover de homeopathie stond de heer De Pree skeptisch. Hij vertelde geregeld door vertegenwoordigers van de homeopathie, waaronder ook public relations medewerkers van de homeopathische industrie (!), te worden benaderd, waarbij wordt aangedrongen op meer erkenning. Door de steeds herhaalde mededeling dat het wetenschappelijk onderzoek naar de werkzaamheid van de homeopathie thans goed op gang zou zijn, toonde hij zich niet erg geïmponeerd. Eerst bewijzen en dan pas erkenning, aldus De Pree.

De heer De Pree toonde zich geïnteresseerd in onze opvattingen en bij het afscheid werd afgesproken dat er bij actuele ontwikkelingen op het gebied van de kwakzalverij drempelvrij opnieuw contact zal kunnen zijn. Van onze zijde zegden wij toe dat het kamerlid van relevante literatuur zou worden voorzien.

LEES MEE MET ... DRS. A.L. TERNEE

"Platt constateerde minzaam dat de frequentie waarmee placebo's werden toegepast omgekeerd evenredig was met de gecombineerde intelligentie van de dokter en zijn patiënt". (Pag. 5)

"Richard Asher: Als je fervent kan geloven in jouw behandeling, zelfs indien vergelijkend onderzoek aantoont dat die volstrekt nutteloos is, dan toch zijn je resultaten veel beter, je patiënten zijn veel beter en ook je inkomen is veel beter. Ik geloof dat dit fenomeen het succes verklaart van sommigen van de minder begaafde, maar meer lichtgelovige leden van onze professie, en dat daarmee ook de hevige afkeer van statistiek van vergelijkend onderzoek verklaard wordt die veelal door succesvolle en trendgevoelige artsen wordt tentoongesteld". (Pag. 7)

"Osler merkte eens op dat de wens om medicijnen in te nemen waarschijnlijk het kenmerk is waarin de mens zich van andere dieren onderscheidt". (Pag. 21)

Niet alle prospectieve, dubbelblind gerandomiseerde trials zijn wat ze beloven te zijn. Sir Austin Bradford Hill herinnerde zich een gesprek dat een voortijdig einde maakte aan een dergelijke trial. "Dokter, waarom heeft u mijn pillen veranderd?" vroeg een gerandomiseerde patiënt. "Waarom denkt u dat ik dat gedaan heb?" was het voorzichtige antwoord. "Wel, toen ik ze vorige week in de W.C. gooide dreven ze, deze week zinken ze!" (Pag. 45)

Het zou sommigen kunnen verbazen dat wij zo lang hebben stilgestaan bij deze absurde noties (i.c. alternatieve behandelmethoden). Ter verontschuldiging kunnen wij slechts Anthony Garrett citeren: "In een wijder verband laat de geschiedenis zien dat een onkritische en slecht geïnformeerde bevolking makkelijk ten prooi valt aan allerlei soort onverdraagzame opvattingen en praktijken. De ontdekking dat de waarheid moet vechten voor zijn overleving is geen prettige, maar het is essentieel zich daarvan rekenschap te geven bij het verdedigen van de beschaving. En in een samenleving zo open en kwetsbaar voor misleiding heeft de waarheid alle hulp nodig die zij kan krijgen". (Pag. 134)

Alle citaten komen uit "Follies and Fallacies in Medicine" van Skrabanek en McCormick (ISBN I 870781 02 3)
(vertaling A.L.T.)

BONDGENOTEN

In 1987 werd in ons land de stichting Skepsis opgericht. Dat gebeurde in navolging van een Amerikaans initiatief van dr. Paul Kurtz, die in 1976 de CSICOP oprichtte: de Committee for the Investigation of Claims of the Paranormal. De organisatie wil parapsychologie en pseudowetenschap kritisch en zo objectief mogelijk onderzoeken. De Nederlandse afdeling wordt geleid door prof.dr. C. de Jager, emeritus hoogleraar in de astronomie, aan wie bijvoorbeeld het bestrijden van het geloof in vliegende schotels met een gerust hart kan worden toevertrouwd.

In enkele jaren tijd heeft Skepsis een stevige basis gekregen en is zij er in geslaagd een lezenswaardig kwartaalblad te produceren "Skepter" genaamd. Gezien de duidelijke raakvlakken tussen de doelstellingen van Skepsis en die van onze Vereniging is een goed contact tussen beide organisaties nuttig. Dit contact is goed: prof.dr. van Noordwijk, lid van het algemeen bestuur van Skepsis, maakt als gast de bestuursvergaderingen van de Vereniging tegen de Kwakzalverij mee en bestuursleden van onze Vereniging nemen deel aan de werkgroep Paragnosie van Skepsis (Uitterdijk) en aan de werkgroep geneeskunde (aanvankelijk de voorzitter en thans Van der Smagt).

Op het Skepsis-congres dat op 11 november 1989 te Amersfoort werd gehouden sprak ons bestuurslid prof. dr. H. Timmerman over de homeopathie. Op dat succesvolle congres spraken verder Verbrugh, Ballieux, Knipschild, J. van Ree en Ariëns. De tekst van de lezingen is thans gebundeld en uitgegeven als z.g. Skeptische Notitie no. 4. Geïnteresseerden kunnen het boekje bestellen door overmaking van *f* 10.— onder vermelding van S.N. 4 op giro 568808 ten name van Skepsis, Utrecht. Voor algemene informatie over Skepsis kunt u terecht op Postbus 2657 te 3500 GR Utrecht.